

Original article

Sosyal Politikalar Açısından Rawls'un Adalet Teorisi ¹

Rawls' Theory of Justice in Terms of Social Policies

Abdülkadir Şenkal ^{a,*} & Tuba Cebe ^{a,*}

^a Department of Labor Economics, Social Sciences Institute, Kocaeli University, Kocaeli, Turkey

Özet

Adaletin ne olduğu ve adil toplumun nasıl kurulacağı sorunu antik çağdan beri filozofların ve sosyal bilimcilerin cevap aradığı sorulardır. Bu sorulara günümüzde en çok ses getiren cevabı veren filozoflardan birisi de Rawls' tur. Onun adalet ile ilgili görüşlerinin yankı uyandırmasındaki en büyük etmen bir taraftan günümüz hâkim ideolojisi liberalizmin savunuculuğunu yapması diğer taraftan liberalizmi sosyalist eleştirilerle törpüleyerek günümüzde görece insancıl ve uygulanabilir bir sistem kurmaya çalışmasıdır. Böylelikle Rawls, liberalizmin özgürlüğünü, sosyalizmin eşitliğiyle uyumlaştırarak adil bir toplum oluşturulabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Rawls özgürlükle eşitliğin uyumunu belirli sosyal politika araçları ile sağlamaya çalışır. Ancak onun sosyal politika anlayışı belirli liberal sınırlamalara tabiidir. Özgürlüklerin eşitliğe önceliği, ekonomik ve sosyal haklara mesafeli yaklaşımı, farklılık ilkesinin karşılıklılık içermesi, faydacı biçimde ele aldığı sosyal işbirliği fikri ve bunların gerçekleşmesi için sunulan öneriler teorinin sınırlarıdır. Bu sınırlar sosyal politikalarının kapsamının dar kalmasına sebep olmanın yanı sıra sosyal adalet teorisinin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini riske atmaktadır.

Anahtar Kelimeler: John Rawls, Sosyal Adalet, Sosyal Politika.

Abstract

The question of what justice is and how to establish a fair society are the questions that philosophers and social scientists have sought answer for since ancient times. One of the philosophers who gave these questions the most prominent answer today is Rawls. The most important factor in the repercussions of his views on justice is his advocacy of the current dominant ideology of liberalism and on the other hand Rawls' effort to set a relatively more humanistic and applicable system by restricting liberalism with socialist criticism. Thus Rawls tried to show that a fair society could be formed by harmonizing the freedom of liberalism with the equality of socialism.

Rawls tries to harmonize freedom and equality with certain social policy tools. But his understanding of social policy is subject to certain liberal limitations. The priority of freedom to equality, limited approach to economic and social rights, difference principle's including reciprocity, idea of social cooperation that approached as utilitarian and the realization of these proposals are the limits of the theory. These limits not only cause the narrow scope of social policies, but also put at risk the effectiveness and sustainability of social justice theory.

Keywords: John Rawls, Social Justice, Social Policy.

Received: 20 December 2019 * **Accepted:** 01 January 2020 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2019.221.2>

¹ Bu makale birinci yazarın, "John Rawls'un Adalet Teorisinin Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi" isimli yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

* **Corresponding author:**

Tuba Cebe, Department of Labor Economics, Social Sciences Institute, Kocaeli University, Kocaeli, Turkey.
Email: cebe.tubaaa@gmail.com

GİRİŞ

Adalet, toplumsal yaşamın düzen ve istikrarı açısından en önemli ideallerden birini yansıtır. Bu nedenle tarih boyunca üzerinde düşünülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik çağlarda ahlaklı olmak, iyi ve kötüyü ayırt etmek, herkese ait olduğu sınıfın sorumluluk ve ödülleri vermek anlamlarında kullanılan adalet bugünkü anlamda hak anlayışından hareket etmiyordu. O dönemin hak anlayışı aynı sınıftan olanların benzer hak ve görevlere sahip olması ile tanımlanmaktaydı. Modern çağda ise adalet herkesin doğuştan eşit haklara sahip olduğu düşüncesinden hareketle herkese kanunlar karşısında eşit muamele yapmayı gerektirir.

Ancak kanunlar karşısında eşitlik anlayışı sınıflar arasındaki eşitsizlikleri azaltmaya yetmemiş aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşamda da bir denge halinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan işçi ve işveren sınıfının sosyal düzeni tehdit eden çıkar çatışmaları bunu bir zorunluluk haline getirmiştir.

Adalet ile hak arasındaki ilişki hemen herkes tarafından kabul edilirken, hakların en olduğu, hangi hakların eşit kabul edilmesi gerektiği sorular gündeme gelmektedir. Tartışma daha çok, siyasi ve sivil özgürlükleri ‘hak’ olarak değerlendiren ekonomik ve sosyal alana ait olan ‘hak’ kapsamına almayan hatta bunu özgürlüklerin önünde engel olarak gören liberal görüşle, ekonomik ve sosyal hakların da insan hakları olduğu, bu yüzden bunların da herkese eşit olarak tanınması gerektiğini ifade eden sosyalizm arasında şekillenmektedir. Rawls ise bu tartışmanın orta noktasını temsil eder. Ona göre sivil ve siyasi haklar herkese eşit olarak sağlanması gereken haklardır. Ancak bu hak ve özgürlüklerin herkes için eşitliği; ancak onların adil değerinin sağlanması ile mümkündür. Bu noktada ekonomik ve sosyal alanda bazı düzenlemeler yapılmalıdır.

Özellikle Rawls’un *A Theory of Justice* eseri başta olmak üzere literatür taraması yapılarak oluşturulmuş olan çalışmamızda, Rawls’un adaletin tesisi için ortaya koyduğu iki ilke ele alınacak ve daha sonra bu ilkeler sosyal politika açısından değerlendirilecektir.

ADALET VE SOSYAL ADALET

Adalet kavramı, dönemin hâkim ekonomik, sosyal ve siyasal yapısına göre şekillenen dinamik bir kavramdır. Bu yüzden her dönem farklı tanımlama ve yöntemlerle adil bir toplumsal sisteme ulaşılmaya çalışılır.

İlk çağda adalet bireysel erdemlere atıfta bulunularak tanımlanmaya çalışılmıştır. Sokrates; iyi olanı kötü olandan ayırma erdemini adalet olarak tanımlarken (Güriz’ den akt. Kılınç, 2013: 37), Platon adaleti bir kimsenin davranışlarının ahlak ilkelerine uygunluğuyla ilişkilendirmiştir. Onun sınıflı toplumunda her kişi bulunduğu sınıfın hak ve ödevlerini yerine getirdiğinde bu durum adildir.

Orta çağda ise adalet ilahi bir güce bağlanmıştır. Bütün erdemler ve devlet otoritesi Tanrı ile ilişkilendirilmiştir. Devlet, Tanrı için hareket eden ve Tanrı'nın isteklerini yerine getiren bir otorite olarak görülmekteydi. Adalet ise Tanrı'nın istekleri doğrultusunda tanımlanmaya çalışılıyordu. Örneğin ortaçağın önemli filozoflarından Aurelius Augustinus' e göre "kutsal kitapta yer alan Tanrı'nın emirleri adaletin anayasası olarak kabul edilmektedir" (Çeçen'den akt. Durğun, 2013: 97).

15 ve 16. yüzyılda Rönesans'ın aydınlanma düşüncesi ile birlikte kilisenin toplumsal ve siyasal alandaki etkisi zayıflamış, 17. yüzyıl bireyin biricikliğini ön plana çıkarmaya başladığı dönem olmuştur. Artık adalet Tanrı'nın emirleri ile uygun olanla değil, insan aklına uygun olanla açıklanmaya çalışılmaya başlamıştır. Rasyonalist doğal hukuk görüşünün hâkim olduğu bu dönemde bireyin doğuştan, devredilemez hakları olduğu, devlet dâhil kimsenin bu hak ve özgürlüklere keyfi olarak dokunamayacağı görüşü hâkim olmuştur (Durğun, 2012: 37). Böylelikle adalet 'hak' kavramıyla birlikte ele alınmaya başlanmıştır.

18. yüzyıl sanayi devrimiyle birlikte ekonomik, siyasi ve sosyal sistemdeki radikal değişiklikler, yeni sisteme adaptasyonu sağlayacak adil yapı sorununu gündeme getirmiştir. 19. yüzyılda işçi ve işveren olmak üzere bölünen toplumda sınıflar arası eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik uğraşlar "sosyal adalet" kavramına eğilimi arttırmıştır. Sınıflar arası eşitlik anlayışından hareket eden sosyal adalet; toplumu oluşturan sosyal sınıflar arasındaki ekonomik dengesizliklerin giderilmesi, ekonomik açıdan zayıf sınıfların korunması özellikle geçimini emeği ile sağlayanların insan onuruna yaraşır bir hayata kavuşmalarını sağlayacak şekilde ulusal gelirden pay almalarını garanti altına alan uygulamalardır (Yıldırım, 2011: 6). Başka bir ifade ile sosyal adalet toplumsal nimet ve külfetlerin adil dağılımını amaçlayan (Sunal, 2011:286) ve böylelikle sosyal sınıflar arasındaki çelişkileri en aza indirmeye çalışan (Tabani' den akt. Kaya, 2000: 229) önlemler bütünüdür. Sosyal adaleti sağlamaya yönelik bu önlem ve uygulamalar sosyal politikalarda hayat bulur. Çünkü sosyal adaleti sağlamaya yönelik faaliyetler genel olarak devletin görev alanına girer. Bu doğrultuda ortaya konan hedefe götürecekt olan araçlar sosyal politikalarlardır.

Modern anlamda sosyal adalet ile adalet arasındaki ilişki 18. yüzyılın sonlarıyla 19. Yüzyılın başlarından itibaren Bentham ve Mill tarafından geliştirilen, çıkarı, mutluluk ve ahlakın kaynağı olarak gören faydacılık kuramıyla kurulmuş ve Rawls'un adalet teorisiyle anlamlı olmaya başlamıştır (Kaya, 2000: 233). Bu açıdan Rawls'un sosyal adalet ilkeleri gerek siyaset felsefesi gerekse sosyal politikalar açısından önem taşımaktadır.

RAWLS'UN ADALET TEORİSİ

Rawls, adaletin konusunu toplumun temel yapısı olarak tanımlar ve onu sosyal kurumların birincil erdemi olarak görür (Rawls, 2018: 32-34). Bu yüzden teoride sunulan adalet ilkeleri kişilere değil,

kişilerin hak ve ödevlerini belirleyen ve aynı zamanda onların gelecek beklentilerini etkileyen sosyal kurumlara uygulanır.

Rawls A Theory Of Justice' de bir taraftan prosedürel yani şekli adaleti savunurken diğer taraftan çağdaş bir sosyal adalet teorisi oluşturma niyetindedir (Rawls, 2018: 87). Temel yapı* tarafından ortaya konulan kurallar gayri adil dahi olsa sistemin kabul etmesi anlamında adaletin ilkeleridir bu Rawls' ta şekli adaletin savunmasıdır. Diğer taraftan Rawls faydaların dağılımı ve sosyal düzenlemeler arasından bir seçim yapılmasını sağlayan bir dizi ilkeye ihtiyaç olduğunu belirtir, bu ilkeler sosyal adalet ilkeleridir (Rawls, 2018: 33). Çünkü ilkeler temel hak ve ödevleri düzenlediği gibi sosyal işbirliği sonunda elde edilen faydaların adil dağıtımını da konu alır. Böylelikle Rawls kesin olarak şekli adaleti savunmakla birlikte, maddi adalet ile şekli adaletin birlikte yer aldığı bir sistem kurgulamıştır.

Rawls, çalışmasıyla liberalizmde öteden beri egemen olan klasik faydacı anlayışa makul ve sistematik bir alternatif oluşturmaya çalışmıştır (Rawls, 1971: XI). Çünkü faydacılık toplam refahın maksimizasyonu uğruna belirli kişilerin hak kaybına uğramasını meşrulaştırabilir. Oysa Rawls hak ve özgürlüklerden daha fazla refah uğruna vazgeçilemeyeceğini, özgürlüğün ancak daha fazla geniş özgürlük adına kısıtlanabileceğini belirtir.

Rawls, adil toplumun “iyi anlayışı üzerinde kurulamayacağını, “doğru”nun “iyi”ye öncel olduğunu vurgular. Çünkü her insanın farklı iyi anlayışları vardır, ancak doğru tektir ve bütün yurttaşlar aynı doğru ilkelere tutunarak iyi anlayışlarını ilerletebilir. Hatta rasyonel arzunun tatmininin maksimizasyonu ile ilgilenen faydacı anlayışla Rawls'un teorisi arasındaki en belirgin farklılıklardan biri de budur.

Rawls sosyal adaleti iki ilke üzerinden formüle eder. Bu ilkeler demokratik bir toplumda adaleti sağlamaya yönelik genel bir çerçeve çizer. Temel yapının sosyal kurumlarına uygulanan bu ilkeler, kurumların ekonomik, siyasi ve sosyal politikaları için bir yol göstericidir.

İlkelerin Seçimi

Rawls adalet ilkelerinin seçimi için belirli usul ve şartlar ortaya koymaktadır. Ortaya çıkacak olan ilkeler gerçek hayatta bağlayıcı olacağı için, ilkelerin seçiminin tarafsız ve uygulanabilir olmasını sağlamaya çalışır.

İlkelerin seçimi için ilk ve en önemli aşama başlangıç durumudur. Çünkü “*başlangıç durumu temel adalet ilkelerinin seçildiği, bir anlamda adalet teorisinin üzerine inşa edildiği ve her şeyin başladığı bir sıfır noktası konumundadır*” (Avşar, 2006: 21). Başlangıç durumu ne kadar sağlıklı

* Rawls, temel yapıyı “*kurumların oluşturduğu nesilden nesile devam eden bütünleşmiş bir toplumsal işbirliği sistemi*” (Rawls, 2007: 57) olarak tanımlar. Temel yapının kurumları temel hak ve yükümlülüklerimizin dağılımına ve sosyal işbirliği sonucu ortaya çıkan faydaların paylaşımına karar verir (Rawls, 1971: 6). Bu kurumlar siyasi anayasa, yasal olarak tannan mülkiyet formları, ekonominin düzenlenmesi ve aileyle ilgilidir. Bu konularla ilgili olarak kurumlar; görevler ve pozisyonlar belirleyen ve ödevleri, yetkileri, muafiyetleri ortaya çıkaran kurulların kamusal sistemidir (Rawls, 2018: 84)

oluşturulursa seçilecek adalet ilkeleri o derece etkin olacaktır. Bu yüzden Rawls başlangıç durumu kişileri için belirli özellikler tanımlamaktadır. Öncelikle başlangıç durumu tarafları özgür ve eşit vatandaşlardan oluşur. Böylece taraflar ilkelerin seçiminde eşit ağırlığa sahiptir ve iradelerini ortaya koymakta serbesttirler. Diğer taraftan kişiler rasyoneldir. Yani kendine özgü çıkar ve amaçlara ulaşma yolunda kanaat ve müzakere yeteneğine sahiptirler. Ancak toplumsal işbirliği şartlarının oluşması için rasyonellik yetmez, kişilerin aynı zamanda makul olmaları gerekmektedir. Makuliyet fikri rasyonel kişilerin adalet duygusu ile hareket ederek adil işbirliği şartlarını kabul etmeye istekli olmasından kaynaklanır (Rawls, 2007: 92-95).

Başlangıç durumu tarafları bilgisizlik peşesinin ardındadırlar. Peşe; tarafların kendilerine ait; sosyal statüleri, sınıfları, şansları, güçleri ve doğal yetenekleri ile bilgilerinden yoksun olmalarını sağlar. Böylelikle seçilecek adalet ilkelerinin tarafsızlığı garanti edilmiş olur. Onlar sadece ilkelerin seçilmesini sağlayan topluma, ekonomiye ve siyasete dair genel bilgilere sahiptirler.

Başlangıç durumu tarafları peşe arkasından maksimin kuralını uygulayacaklardır. Maksimin kuralı, alternatifleri, olası en kötü sonuçlara göre sıralamamızı ve aralarından en kötü sonuçlardan bir nebze daha iyi olan sonucun seçilmesini bekler (Rawls, 1971: 133). Böylece en kötü şartlara göre tasarlanmış en iyi ihtimali seçeceklerdir. Çünkü peşe kalktığında taraflar hangi durumda olacaklarını bilmedikleri için tercihlerini en kötü sonuçlara göre yapacaklardır. Diğer taraftan maksimin kuralı, tarafların yaptıkları tercihlerden etkilenecek olan kişilere özellikle de torunlarına ilkelerin makul görünmesini sağlar.

Rawls başlangıç durumundaki tarafların yanı sıra seçilecek adalet ilkelerinin de belirli özellikleri taşımasını ister. Bunlardan birincisi; sezgilere dayanmadan genel ifadeler içeren, iyi düzenlenmiş bir toplumda kamu tüzüğü olarak hizmet edebilecek ve her kuşaktan insanın o ilkeye tutunmasını sağlayacak *genellik* ilkesidir (Rawls, 1971: 113-114). İkincisi her insanın anlayıp hayat planları dâhilinde uygulayabilmelerini sağlayacak *evrensellik* ilkesidir. Üçüncüsü ise *kamusallıktır* ve bu özellik ilkelerin toplumsal olarak kabul edilmiş ve tamamen etkili ahlaki yapılar olarak değerlendirilmelerini sağlar (Rawls, 1971: 114). Dördüncü özellik çelişen ilkeler arasında bir sıralama öngören *geçişlilik* özelliğidir. Bu özellik belirli ilkelere öncelik tanır ve daha sonra diğer ilkelere geçiş yapılmasını sağlar. Beşinci ve son özellik ilkelerin *kesinliğidir*. Bu ilke gereği taraflar seçtikleri adalet ilkelerinin sonuçlarından hoşlanmadıkları için sosyal ve bireysel düzenlemeleri reddedemezler (Rawls, 1971: 117).

Taraflar bu şartlar altında kendilerine sunulan; egoist anlayış, faydacılık, sezgicilik ve karma adalet anlayışlarını reddedeceklerdir. Egoist anlayış tek kişinin iktidarına dayandığı için, faydacı anlayış temel hak ve özgürlükleri riske attığı için, sezgici anlayış ilkeler arasında öncelik sıralaması yapmadığı için karma anlayış ise ortalama fayda ilkesi ile toplumsal minimum arasındaki denge durumunu cevapsız bıraktığı için reddedilecektir. Böylece taraflar Rawls'un iki adalet ilkesi üzerinde mutabık kalacaklardır.

Hakkaniyet Olarak Adaletin İki İlkesi

Eşit Özgürlük İlkesi

Birinci ilke; *herkes için eşit bir özgürlük sistemiyle uyumlu ve herkesin eşit temel özgürlüklerin en geniş toplam sistemine eşit bir hakkı olmasıdır*” (Rawls, 1971: 220). Rawls özgürlüğe ayrı bir önem atfeder ve onu öncül olan birinci ilkeye yerleştirir. Ancak o özgürlüğü, herkesin özgürlüğü ile uyumlu en geniş özgürlük sistemi olarak ele alır. Çünkü sınırsız özgürlük özgürlüklerin çatışmasına neden olabilir ve bu durum eşit özgürlük ile uyumlu değildir.

Rawls’un temel özgürlüklerden kastı; siyasal haklar (politik süreçlere katılma özgürlüğü), konuşma ve toplanma özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, fiziksel ve psikolojik saldırılara karşı kişinin bütünlüğü özgürlüğü, keyfi tutuklanmadan sakınma özgürlüğüdür (Rawls, 1971: 53). Aynı zamanda bu özgürlükler modern bir demokratik toplumun siyasi anayasası tarafından korunan temel özgürlükler yani anayasal özgürlüklerdir (Rawls, 1971: 173).

İlkeler arasındaki *lexical** düzen gereği özgürlük ilkesi gerçekleşmeden ikinci ilkeye yani ekonomik ve sosyal ilkelere geçilemez ve ikinci ilke uğruna özgürlük ilkesinden vazgeçilemez. Ona göre özgürlük sadece daha geniş özgürlük için kısıtlanabilir. Bu durumun istisnaları şöyledir;

Daha az geniş özgürlük, herkes tarafından paylaşılan toplam özgürlük sistemini güçlendirmelidir.

Eşit özgürlükten daha az bir özgürlük, daha az özgürlüğe sahip olanlar tarafından kabul edilebilir olmalıdır. (Rawls, 1971: 214, 266).

Rawls özgürlük ile ilgili en tartışmaları konulardan olan negatif ve pozitif özgürlük tartışmasına girmekten kaçınır. Rawls bunun nedenini şöyle ifade eder;

“Adaletin birinci ilkesinin uygulamasının incelenmesinde genellikle sorunlu bir konu olan özgürlüğün anlamı üzerindeki uyuşmazlıkları atlayacağım. Negatif ve pozitif özgürlük yandaşları arasındaki özgürlüğün nasıl tanımlanması gerektiği konusundaki tartışma benim kenara bırakacaklarımdan birisidir. Ben bu tartışmanın önemli bir kısmının tanımla ilgili olmadığına inanıyorum; aksine bu tartışma, bu özgürlüklerin çatışma durumuna gelmesinin nedeni, birkaç özgürlüğün göreceli değerinde olmasındandır” (Rawls, 2018: 229).

Özetle Rawls negatif-pozitif özgürlük sorununun özgürlüklerin göreceli değerinden kaynaklandığını belirtir. Ona göre özgürlüğün değeri garanti edilmediğinde özgürlüğün önceliği bir anlam ifade etmeyebilir. Özgürlüklerin adil değeri ise ancak sosyal ve ekonomik alandaki demokratik

* Lexical düzen sözlüksel sıralamayı ifade eder. Rawls buna ilkeler arasında öncelik belirtmek için başvurur. Buna göre birinci ilke düzenlenmeden ikinci ilkeye geçilmez ve kendisinden önce gelen ilke tam olarak karşılanmadan sonraki ilke işleme konulamaz (Rawls, 2018: 72).

eşitlik ile sağlanabilir (Kocaoğlu, 2015: 74). Bu durum özgürlüğün değerinin sağlanması için ikinci ilkenin gerekliliğini ortaya koyar.

Demokratik Eşitlik İlkesi

Rawls demokratik eşitliği adil fırsat eşitliği ve farklılık ilkesi ile birlikte ele alır. Bu ilke gereği; “sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, hem (a) en az avantajlı olanların yararına olan en büyük beklentilerine ve hem de (b) makamlara ve pozisyonlara iştirilmiş olanların her koşulda adil fırsat eşitliğine açık olmalarına uygun şekilde düzenlenmelidir” (Rawls, 2018: 112). Birinci madde farklılık ilkesine denk gelirken ikinci ilke adil fırsat eşitliği ilkesini karşılamaktadır.

Adil fırsat eşitliği ilkesi lexical sıralama gereği farklılık ilkesine önceldir. Bu durumda adil fırsat eşitliği koşulları sağlanmadan farklılık ilkesine geçilemez ya da adil fırsat eşitliği ilkesine rağmen farklılık ilkesine ait bir politika türetilmez.

Adil Fırsat Eşitliği İlkesi

Fırsat eşitliği kavramı en genel tanımıyla pozisyon ve makamların herkese eşit olmasıdır. Bu yorum Rawls’un belirttiği doğal özgürlük sistemi tarafından benimsenir. Rawls’ a göre doğal özgürlük sistemi fırsat eşitliğini biçimsel olarak ele alır, sosyal şartların ve doğal talihin fırsatlara erişim için gerekli olan yetenek ve becerileri nasıl etkilediği ile ilgilenmez (Rawls, 2018: 101).

Ona göre fırsat eşitliğinin liberal yorumu doğal özgürlük sisteminin bazı biçimsel eşitliklerinin içini doldurur ve serbest piyasa ve ekonomik olayların diğer bütün eğilimlerinin adil fırsat eşitliği için gerekli olan sosyal şartları sağlamakla görevli siyasi ve hukuki kurumlar çerçevesinde kurulmasını sağlar (Rawls, 2018:101). Böylelikle benzer yetenek ve beceri şansına sahip olanlar benzer hayat şanslarına sahip olabilirler (Rawls, 2018: 101). Ancak Rawls liberal anlayışın da, *doğal piyango* (*naturel lottery*) rastgele etkilerini hafifletmek konusunda tam anlamıyla başarılı olmadığını ifade eder (Rawls, 1971: 64).

Rawls’ a göre fırsat eşitliği; “aynı eğitim şansını, benzer şekilde motive olmuş insanlar için kültürü, pozisyonları ve görevleri tamamen kalite esasına açık kılan ve görev ile yükümlülüklerle ilgili çabaları güvence altına alan belirli bir kurumlar bütünüdür” (Rawls, 2018: 309). Yani kişilerin salt biçimsel eşitliği yeterli olmadığı gibi liberal yorumdaki eşit yetenekler de adil fırsat eşitliği şartları için yeterli değildir. Adil fırsat eşitliğinin hakkaniyetle oluşturulması, bireylerin aynı eğitim şansına ve benzer şekilde motive olmalarını sağlayacak sosyal ve ekonomik şartların sağlanmasına bağlıdır. Bu noktada hakkaniyet, fırsat eşitliği ilkesinin farklılık ilkesi ile tamamlanmasını gerekli kılar.

Farklılık İlkesi

Rawls genel olarak doğru kavramının iyi kavramına öncel olduğunu savunur. İyiler genel olarak öznedir ve herkesin iyi anlayışı farklı olabilir. Böylelikle herkesin iyi anlayışına uygun adalet tesis

etmek zordur. Ancak Rawls rasyonel olan herkesin isteyebileceği beş iyiyi, hayat beklentileri için önemli görür. Bunlar; hak ve özgürlükler, fırsatlar, gelir, refah ve öz saygıdır. Bunlar temel yapıyla olan bağlantıları açısından sosyaldirler (Rawls, 2018: 120). Çünkü bu durumlar doğal talihten eşitsiz bulunabilir ve bu doğaldır, adaletsiz olan, eşitsizliklerin temel yapı ve onun kurumlarınca ele alınış biçimidir.

Birincil sosyal değerler, farklılık ilkesinin uygulanabilmesi için kriter oluşturur (Rawls, 1971: 79). Çünkü farklılık ilkesinin uygulanabilmesi için en az avantajlı grubun tanımlanması gerekir (Rawls, 2018: 119). En az avantajlı grup sosyal birincil değerleri elde etmeye yönelik en düşük beklentiye sahip grup olarak tanımlanabilir (Tosun, 2015:290). Rawls belirli bir keyfilikten kaçınmadığını belirterek en az avantajlı grubu basitleştirilmiş iki yöntemle ele alır (Rawls, 1971: 84). Birincisi vasıfsız işçiler gibi belirli bir sosyal konumu seçerek bu pozisyonda olanların yaklaşık gelir ve zenginliğine sahip olanlardır. İkincisi ise herhangi bir sınıfsal konumdan bağımsız olarak ortalama gelirin ve refahın altında kalanları bu gruba dâhil etmektir.

Farklılık ilkesi başta dezavantajlılar olmak üzere ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin herkesin yararına düzenlenmesini içerir. Rawls' a göre herhangi bir temsilcinin beklentilerini artırmadığımız ya da azaltmadığımız takdirde diğer temsilcilerin beklentilerini artırmanın ya da azaltmanın mümkün olmadığını düşünür, böylece farklılık ilkesinin herkesin yararına olduğunu belirtir (Rawls, 2018: 109). Böylelikle daha iyi durumda olanların beklentileri, dezavantajlıların beklentilerinde iyileştirme sağlıyorsa bu durum adil kabul edilebilir (Rawls, 2018: 103).

Ekonomik ve Sosyal Sistemi Düzenleyen Arka Plan Kurumları

Rawls ekonomik sistemin adalet ve adaletsizlikler üzerinde önemli bir payı olduğunu düşünür. Çünkü Rawls' a göre; “*ekonomik sistem, insanların mevcut arzularını tatmin etmek amacıyla nasıl birlikte çalışacaklarını ve daha sonra sahip olacakları arzularını ve nasıl kişiler olacaklarını etkiler.*” (Rawls, 2018: 290). Bunun için Rawls ekonomi politikalarının siyasal ve yasal kurumların içinde adalet ilkeleri ile uyumlu olarak yer alması gerektiğinin altını çizer. Bu kurumları Rawls *Arka Plan Kurumları* olarak adlandırır. Bu kurumlar, sermaye ve doğal kaynakların özel mülkiyetine izin veren demokratik bir sistemde yer alan kurumlardır (Rawls, 2018: 306). Devlet bu kurumları dört ayrı bransa bölebilir (Rawls, 2018: 306). Her biri farklı ekonomik ve sosyal koşulları düzenleyen bu kurumlar *tahsisat şubesi, istikrar şubesi, transfer şubesi ve dağıtım şubesi*dir.

Tahsisat şubesi (*allocation branch*); rekabetçi piyasa sistemini düzenler. Piyasa; coğrafyanın gerçekleri, hane halkı tercihleri ve verimlilik gereksinimleri ile uyumlu olarak düzenlenir ve örneğin fiyat politikası gibi araçlar kullanır.

İstikrar branşı (*stabilization branch*), serbest piyasa koşullarında iş arayanlarla ilgili pozisyonların buluşmasını sağlayarak makul bir tam istihdam yaratmakla görevlidir (Rawls, 2018: 307).

Transfer şubesi (*transfer branch*), belirli bir refah seviyesini garanti almayı planlayan sosyal minimumu sağlar. Rekabetçi fiyat sistemi ihtiyaç taleplerini dikkate almaz, transfer şubesi ise belirli bir refah seviyesini garantileyerek bu eksikliği giderir.

Dağıtım branşı (*distribution branch*) ise gerekli vergi ve mülkiyet haklarındaki düzenlemelerle mülkiyetin geniş dağılımını sağlamaya çalışır. Çünkü belirli sınırları aşan refah eşitsizlikleri siyasal özgürlüklerin adil değerine zarar verebilir (Rawls, 2018: 309).

Tahsis branşı ve istikrar branşı ekonomik verimliliği en üst düzeyde tutmakla ve ekonomik yapının istikrarını sağlamakla görevlidir. Transfer ve dağıtım branşı ise toplumsal ihtiyaçları göz önüne alır ve ekonomi politikaları ile uyumlu şekilde belirli sosyal politikaların üretilmesini sağlar.

Teorinin Dört Aşamalı Çerçevesi

Dört aşamalı süreç, adalet ilkelerinin seçiminden ilkelerin gerçek hayatta uygulanmasına kadar olan süreci basitleştiren bir çerçeve sunar (Rawls, 1971: 171). Birinci aşama adalet ilkelerinin seçildiği, bilgisizlik peçesinin henüz örtülü olduğu başlangıç durumu aşamasıdır. Bu aşamada ilkeler henüz uygulanmamış ve sınanmamıştır. Bu aşama geçildiğinde artık saf prosedürel adalet terk edilmektedir. Çünkü sonuçtan bağımsız kısım tamamlanmış, sıra sonuçları ile bağlantılı olan mükemmel ya da mükemmel olmayan prosedürel adalete gelmiştir ve artık mükemmel ve mükemmel olmayan prosedürel adalette, sonucun adil olup olmadığını belirleyen bir kriter olarak adalet ilkeleri vardır (Özkök, 1999: 140).

İkinci aşama bilgisizlik peçesinin kısmen aralandığı, tarafların ülkelerinin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısıyla ilgili genel bilgilere sahip olduğu aşamadır. Ancak peçe hala tarafların sosyal konumları ve özel çıkarları ile ilgili bilgileri gizlemektedir. Bu aşamada bireyler adalet ilkelerinin sınırları ve ülkelerinin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısıyla uyumlu anayasayı tasarlayacaklardır. Dolayısıyla bu aşama devletin anayasal yetkilerinin belirlendiği ve vatandaşların temel haklarının anayasal zeminde temin edildiği aşamadır (Rawls, 1971: 172). Yani ikinci aşamada adaletin birinci ilkesi olan eşit vatandaşlık hakları garanti edilmiştir.

Üçüncü aşama yasama aşamasıdır. Bu aşamada taraflar hala kendi pozisyonlarını ve çıkarlarını bilmemekle birlikte ekonomik ve sosyal konularla ilgili tam bilgiye sahiptir. Yasama aşaması ekonomik ve sosyal hayata ilişkin düzenlemeleri içerir. Yani bu aşama *sosyal ve ekonomik siyasalların amaçladığı en adil fırsat eşitliği şartları altındaki en az avantajlı olanların uzun vadeli beklentilerini azamileştirmeyi emreder ve eşit özgürlüklerin korunmasını* konu alan ikinci ilkenin temin edilmesini sağlar (Rawls, 2018: 227). Lexical düzen ve anayasanın yasaya önceliği göz önünde bulundurularak oluşturulacak yasaların adaletin iki ilkesi ve anayasayla uyumlu olması gerekir.

Dördüncü aşama; bilgisizlik peçesinin tamamen kaldırıldığı, tarafların kendi pozisyon ve çıkarları da dâhil tam bilgiye erişiminin olduğu aşamadır. Bu aşamada adalet ilkeleri, anayasa ve yasalarla ortaya

çıkan kuralların yargıçlar ve idareciler tarafından özel olaylara uygulandığı ve kuralların vatandaşlar tarafından takip edildiği aşamadır (Rawls, 2018: 227).

Bu aşamalar izlenerek oluşturulmuş kurallar kişisel çıkarlarla uyuşmadığı için reddedilemez. Kurallara ancak hak ihlallerinin yaşandığı durumlarda belirli şartları taşımak suretiyle karşı çıkılabilir. Bu karşı çıkış sivil itaatsizliktir. Rawls sivil itaatsizliği Bedau' dan aktararak "*çoğunlukla hükümetin kanunlarında ve politikalarında değişiklik getirmek amacıyla yapılan, yasaya aykırı, kamuya açık, şiddetsiz, vicdani ve siyasi bir eylem*" (Rawls, 1971: 320) şeklinde tanımlamıştır. Rawls sivil itaatsizliğin sadece temel özgürlükler ve fırsat eşitliği içerebileceğini farklılık ilkesi ile ilgili sivil itaatsizlik yoluna başvurulamayacağını belirtir (Rawls, 1971: 327). Çünkü ona göre ekonomik ve sosyal yaşama ilişkin adaletsizlikler eşit temel özgürlükler ve fırsat eşitliği ile ilgili adaletsizlikler kadar belirgin değildir ve teorik ve spekülatif inançlara bağlı olabileceği için kişisel çıkar ve ön yargının etkileri oldukça fazladır.

SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL ADALETLE İLİŞKİSİ

Kavramsal Açıdan Sosyal Politika Ve Sosyal Adalet ile İlişkisi

Sosyal politika en genel haliyle, devletin belirli toplumsal amaç ve hedeflerine yönelik faaliyetlerini içerir. Sanayi devrimiyle kuramsal bir değer kazanan sosyal politikalar temelde iki amacı barındırır. Birincisi vatandaşlara belirli bir refah düzeyini garantileyerek insan onuruna yaraşır bir hayat sunmak, ikincisi toplumsal düzeni bozan adaletsizlikleri ve sınıfsal farkları olabildiğince ortadan kaldırmaktır.

Başlangıçta sosyal politikalar sanayi devriminin olumsuz sonuçlarından en çok etkilenen sınıf olan işçilerin sorunlarına yönelik ortaya çıkmış, kapsamı; çalışma saatleri, ücretler, iş kazaları gibi konularla sınırlı kalmıştır. Bu açıdan ilk dönem sosyal politikaları; "*sanayi devriminin ortaya çıkardığı kötü çalışma koşullarına karşı işçileri ve emeği sermayeye karşı korumak ve bu yolla toplumdaki sınıf çatışmalarını önleyerek toplumun ve devletin varlığını sürdürmesini sağlamaya yönelik uygulamalar*" (Oral, Şener, 2014: 3) olarak tanımlanabilir.

Ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerle birlikte sosyal politikaların anlam, içerik ve uygulamaları da değişmiştir. Özellikle küreselleşme, bu gelişmelerin hem sonucu hem de sebebi olarak sosyal politikaların şekillenmesinde en önemli faktör konumundadır. Ekonomilerin küreselleşmesi ile birlikte çalışma ilişkilerinde esnekleşme ve bireyselleşme artmış, sınıf eğilimleri azalmıştır. Sosyal politikaların oluşmasında en önemli taraf olan sendikalar önemini yitirmiştir. Diğer taraftan yeni ekonomik sistem gelir dağılımı eşitsizliklerini ve yoksulluğu artırarak sosyal sorunların derinleşmesine ve toplumun her alanına yayılmasına neden olmuştur. Sosyal politikalar işçi sınıfı sorunlarının yanı sıra yeni sosyal sorunlar karşısında aksiyon almaya zorlanmıştır. Günümüz sosyal politikaları işçi sınıfı sorunlarına ek olarak; yaşlı bakımı, engellilere yönelik sosyal içerme, kadın erkek eşitliği ve gerekli

pozitif ayrımcılıklar, azınlıkların ve göç edenlerin sorunları, eğitimde ve işte fırsat eşitliği gibi konuları da kapsamaktadır. Bu haliyle sosyal politikalar “*toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen uygulamalar ve düşünceler bütünü*” (Sunal, 2011: 285) olarak tanımlanabilir.

Sosyal politikanın varoluşundan bu yana değişmeyen temel misyonu, toplumu oluşturan birey ve gruplar arasındaki sosyo-ekonomik dengeyi korumaktır (Şenkal, 2007: 44). Özellikle yeni sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiş geniş anlamda sosyal politika toplumdaki eşitsizliklerin geneli ile ilgilenir. Bu haliyle modern sosyal politikalar; kadın-erkek, engelli-sağlıklı, işsiz-çalışan, azınlık-çoğunluk, yaşlı-genç, eğitilmiş-eğitimsiz, işçi-işveren gibi toplumsal açıdan farklı muameleye maruz kalan gruplar arasında denge arayarak adil bir toplumsal düzen sağlamaya çalışır.

Sosyal Adaleti Sağlamaya Yönelik Sosyal Politikalar

Dezavantajlı grup kapitalist düzen içinde, insan onuruna yaraşır bir hayat planı için gerekli olan geliri elde etmek konusunda engelleri olanlar şeklinde tanımlanabilir. Kapitalist düzenin refaha ilişkin unsurları emtia haline getirerek ticarileştirmesi, onlara ulaşmak için belirli bir geliri gerekli kılar. Bu yüzden doğrudan ekonomik yapıdan kaynaklı işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik gibi dezavantajların yanı sıra yaşlılık, engellilik, kadın olmak gibi doğal eşitsizlikler de dezavantajlı durumlar olarak tanımlanır.

Sınıfsal sorunların çoğu bölüşüm adaletsizliğinden kaynaklanır. Modern çağda hemen her ülkede temel haklar ve özgürlükler yasalarla biçimsel olarak her vatandaş için eşit şekilde yer almıştır. Bu yüzden bölüşüm sorunu büyük oranda ekonomik ve sosyal faydaların bölüşümü üzerinden değerlendirilir. Bu noktada adil bir gelir dağılımı sosyal adalet için birincil kriterdir. Kapitalist düzende; eğitim, sağlık, barınma gibi refaha ilişkin alanların ticari faaliyetlere açık olması, bu alanlarda refaha erişebilmek için belirli bir gelire sahip olmayı gerektirdiğinden adil bir gelir dağılımı en azından kapitalist sistem içinde sosyal adalet için gereklilik haline gelir. Kadın-erkek eşitsizliği, azınlık-çoğunluk, engellilik-sağlıklılık ve yaşlılık-gençlik gibi gelir dağılımı adaletsizliğinden en uzak görülen eşitsizlikler ve farklılıklar dahi belirli bir gelir ile tamamen ortadan kaldırılamasalar bile tazmin edilebilir ve bu farklılıklara yönelik toplumsal algı değiştirilebilir. İş yerlerinde belirli bir sayıda engelli ve hükümlü çalıştırma zorunluluğu, kadın istihdamını artırıcı uygulamalar dezavantajlı grupların çalışarak yaşamını idame ettirecek geliri sağlamaya yönelik sosyal politikalarlardır. Bu tür sosyal içerme programları aynı zamanda sosyal adaletin tesisi için önemlidir.

Sosyal adalet problemlerinin gelir dağılımı ile yakın ilişkisi nedeniyle sosyal alandaki adaletsizlikler, devletin dolaylı ve dolaysız şekilde yaptığı gelir aktarım politikaları ile giderilebilir. Bu noktada devlet; sağlık, eğitim, konut, vergi, fiyat ve istihdam politikaları ile dolaylı olarak gelir aktarımı yaparken; ücret ve sosyal amaçlı transfer politikaları ile doğrudan gelir dağılımını etkilemektedir. Böylelikle; herkese sağlık güvencesi, eşit eğitim hakkı, sosyal konut uygulamaları, kademeli gelir vergi

tarifeleri, fiyat politikaları, tam istihdam politikaları, asgari ücret politikası, işsizlik yardımları ve engelli yardımları gibi refah politikaları, gelir dağılımını düzenleyerek sosyal adaletin tesis edilmesini sağlar.

RAWLS'UN SOSYAL ADALET ANLAYIŞI VE SOSYAL POLİTİKA İLE İLİŞKİSİ

Temel ve Özgürlüklerin Adil Değerinin Herkese Sağlanması için Sosyal Politika

Rawls' a göre teorinin birinci ilke ile garanti altına aldığı siyasal haklar, konuşma ve toplanma özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, fiziksel ve psikolojik saldırılara karşı kişinin bütünlüğü özgürlüğü, keyfi tutuklanmadan sakınma özgürlüğü çağdaş demokratik toplumların çoğunda korunan özgürlüklerdir (Avşar, 2006: 4). Temel hak ve özgürlüklerle ilgili sorun, özgürlüklerin herkes için eşit değeri olup olmamasıdır. Örneğin herkese seçme ve seçilme özgürlüğü tanınabilir ancak seçme ve seçilme süreçlerine eşit katılım için bireysel özerklik, bu özerkliği kullanma kapasitesi ve gerekli çevresel koşulların sağlanmasına bağlıdır (Koray, 2007: 43-44). Siyasi özgürlüklerin adil değerinin sağlanması belirli sosyal politikaları gerekli kılar. Sosyal politikaları belirleyen ve gerçekleştiren arka plan kurumları sınıflar arasındaki aşırılıkları düzenleyerek özgürlüğün adil değerini* herkes için sağlamaya çalışır. Çünkü sınıflar arasındaki büyük fark demokratik eşitliği ihlal etmektedir (Rawls, 2018: 107). Rawls, demokratik eşitliği sağlamak üzere adil fırsat eşitliği ve farklılık ilkesini kullanır. Adil fırsat eşitliğince pozisyon ve görevler herkese eşit olarak sağlanacak ve bunun için gerekli sosyal şartlar yerine getirilecektir. Özellikle eğitim alanında sağlanacak adil fırsat eşitliği toplumdaki herkesin kamusal akıl tartışmalarına katılarak ekonomik ve sosyal politikalara yön vermesi açısından büyük önem arz etmektedir (Rawls, 2007: 24). Bu yüzden kültür ve beceri kazanma şansı kişinin sınıfına bağlı olmaksızın herkese sağlanmalı; bu yüzden eğitim sistemi sınıfsal farklılıkları ortadan kaldıracak şekilde tasarlanmalıdır (Rawls, 1971: 63). Böylelikle Rawls, pozisyon ve görevlerin herkese eşit olmasını sağlayacak fırsat eşitliğini, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin en az avantajlılar başta olmak üzere herkesin yararına ise kabul edilebilir olduğunu ifade eden ve böylelikle sınıfsal eşitsizlikleri azaltmaya çalışan farklılık ilkesi ile birlikte ele alarak demokratik eşitliği sağlamaya çalışmıştır.

Rawls'un Eşitlik Anlayışı ve Sosyal Politika

Rawls, temel yapının kurumları tarafından doğru tanımlanan kuralların ve bu kuralların hukuki kurumlar aracılığıyla tarafsız şekilde uygulanmasını şekli adalet olarak adlandırır ve bu tür adaleti bir çeşit eşitlik olarak değerlendirir (Rawls, 2018: 87). Böylelikle Rawls aynı zamanda toplumsal sözleşme geleneğinin bir parçası olan yasal eşitliği savunduğunu ifade etmiştir.

Toplumsal sözleşme geleneğine uygun olarak Rawls politik eşitliği de savunduğunu, birinci ilkedeki eşit temel özgürlükler arasına koyduğu eşit siyasi özgürlükler ile ifade etmiş bulunmaktadır. Onun eşitliğini savunduğu sadece siyasi özgürlükler değildir aynı zamanda; konuşma ve toplanma özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, fiziksel ve psikolojik saldırılara karşı

* Özgürlüğün değeri; özgürlüklerin, kişilerin amaçlarını iletme kapasitesindeki etkisidir (Rawls, 2018: 232).

kişinin bütünlüğü özgürlüğü, keyfi tutuklanmadan sakinme özgürlüğü de herkese eşit olarak sağlanmalıdır. Bu özgürlükler sadece daha fazla özgürlük adına ve daha az özgürlüğe sahip olanlar tarafından kabul edilirse sınırlandırılabilir (Rawls, 1971: 266) yani özgürlükler eşitlik için sınırlandırılmaz sadece en geniş eşit özgürlük adına sınırlandırılabilir. Yani eşitlik tek başına kriter değildir, O temel 'özgürlüklerin eşitliği' ile ilgilenir.

Adil toplum için yasal, politik ve özgürlükler açısından eşitlik ön koşul olmakla birlikte biçimsel olarak var olması yeterli değildir. Aynı zamanda bu özgürlüklerin adil değerini garanti edecek ekonomik ve sosyal zeminin de sağlanması gerekir. Çünkü ekonomik ve sosyal yaşamdaki aşırı eşitsizlikler, özgürlüklerin adil değerine zarar vererek siyasi eşitliği olumsuz etkiler. Demokratik eşitliğin sağlanabilmesi için fırsat eşitliği ile farklılık ilkesinin birlikte ele alınmasına ihtiyaç vardır (Rawls, 2018: 103). Farklılık ilkesi ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri en az avantajlının yararına olacak şekilde düzenleyerek mülkiyetin geniş yayılımını sağlar ve şartlarda eşitlik* ile desteklenmiş fırsat eşitliğinin oluşmasını garanti etmiş olur. Şartlarda eşitlik piyasa tarafından düzenlenmez bunun için ekonomik ve sosyal yaşamı düzenleyen politikalara ihtiyaç vardır. Bu politikalar; dağıtımın adil olması için tasarlanmış, özel mülkiyete izin veren demokratik bir toplumda var olan destekleyici kurumlar olarak arka plan kurumları tarafından yürütülür. Bu politikaların ve farklılık ilkesinin; ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri tümüyle eşitlemek gibi bir hedefi yoktur. Nitekim kendisi refahın ve gelirin dağıtılmasında eşitliğe ihtiyaç duyulmadığını belirtmiştir (Rawls, 2018: 90). Adil fırsat eşitliği şartları altında, eşit temel özgürlüklerin garanti edildiği bir toplum adil toplumdur, dolayısıyla o adalet için sonuçlarda eşitlik gibi radikal bir eşitliği savunmamaktadır.

Sosyal Birincil Değerlerin Sosyal Politika Açısından Yorumlanması

Rawls, vatandaşların kendi iyi anlayışlarını izlemeleri için gerekli iki ahlaki yeteneği geliştirmeleri ve bunları hayata geçirmeleri ve her amaca uygun araçlarda adil bir paya sahip olabilmek için belirli kriterler belirler ve bu kriterlerin temel yapı tarafından temel özgürlükler ve adil fırsat eşitliği şartları altında garanti edilmesini önerir (Rawls, 2007: 222-223). Bu kriterler aynı zamanda vatandaşlığın bir parçası olarak her rasyonel insanın daha fazlasına sahip olmayı isteyeceği değerlerdir. Bunlar; *temel özgürlükler, fırsatlar, gelir, refah ve öz-saygı* olarak ele almış ve Rawls tarafından sosyal birincil değerler olarak adlandırmıştır.

Sosyal birincil değerlerin aynı zamanda insan onuruna yaraşır hayat için de standartlar oluşturduğu söylenebilir. İnsan onuru kavramı genel olarak; insanın sadece insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık bir varlık olması şeklinde tanımlanabilir (Seymen Çakar, 2013: 3). Ancak mevcut kapitalist düzende insana verilen değer; çalışıp çalışmaması, iyi bir gelire ve işe sahip olup olmaması, harcamalarının lüks olup olmaması gibi ekonomik ve çalışma eksenli kavramlara göre

* Rawls "şartlarda eşitlik" kavramını kullanmaz. O bu kavramın yerine "fırsat eşitliği" kavramına "adil" sıfatını ekleyerek "adil fırsat eşitliği" kavramını kullanır.

şekillenmekte; dolayısıyla insan onuruna yaraşır bir hayat için belirli ekonomik ve sosyal araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Rawls'un deyimiyle birincil değerlerin herkesin hayat planlarını gerçekleştirmek için gerekli kriterleri içermesi bunları aynı zamanda insanların onurlu bir yaşam sürmesini sağlayacak araçlar haline getirir. Özellikle Rawls'un en önemli birincil değer olarak gördüğü öz-saygı ve onun oluşması için gerekli sosyal koşullar onurlu bir yaşamın başlıca gereksinimleridir. Bu değerlerden yoksunluk kişilerin toplumdan dışlanmalarına ve kendilerinin de topluma aidiyetlerinin zayıflamasına neden olabilir. Sosyal birincil değerler bu açıdan sosyal içermeye yönelik politikalar için önemli göstergelerdir.

Bu haliyle Rawls'un mevcut düzende insanların insanca yaşamasını sağlayacak araçları geniş bir anlayışla belirlediği düşünülebilir. Ancak o bu araçları sağlayacak gerekli alt yapı eksiklikler ve belirsizlikler içermektedir. Örneğin teorinin dışında bıraktığı zihinsel ve fiziksel olarak kapasite yetersizliği olanların öz-saygıları, gelirleri ya da özgürlüklerini garantileyen bir kriter yoktur. Diğer taraftan gelir yoksunluğunu belirli bir seviyeye kadar tamamlayıcı olma özelliğiyle sosyal minimum, hak edenler açısından onur zedeleyici olabilir ve bu durum onun en önemli birincil değeri olan öz-saygı ile çelişmektedir. Bu haliyle Rawls, sosyal birincil değerler listesi ile mevcut sistemde kişinin onursal ihtiyaçlarını geniş bir perspektiften belirlemiş ancak onlar için gerekli sosyal politikaları oluşturmakta eksik kaldığı şeklinde yorumlanabilir.

Geleceğin Belirsizliğine Karşı Güvence

Rawls başlangıç durumunda tarafların sosyal konumları ve diğer spesifik bilgilerden yoksun kalmasını sağlayacak bilgisizlik peçesi önermişti. Bilgisizlik peçesi seçilecek adalet ilkelerinin tarafsız olmasını sağlamanın yanı sıra sözleşmeye taraf olanların sözleşme kapsamında yaşamlarını güvence altında sürdürebilmesini de sağlamaktadır (Karakaş'tan akt. Alkan, 2018: 65). Bu haliyle ilkeler belirli sosyal güvenlik politikaları ile sosyal adaleti tesis ederler.

Rawls'un sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilebilecek ilk önermesi Maksimin kuralıdır. Maksimin kuralı gereği tarafların en kötü sonuçları değerlendirerek seçtikleri adalet ilkeleri taraflar gerçek hayatta dezavantajlılar arasında olsa dahi belirli bir refah seviyesini garanti altına almayı sağlar. Böylece taraflar farklılık ilkesini seçerler.

Sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin en dezavantajlı grubun lehine ise kabul edilebilir olduğunu ifade eden farklılık ilkesi sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilebilecek ikinci önermedir. Bu ilke gerçek hayattaki sosyal riskleri henüz başlangıç aşamasında telafi etmek üzere seçilir. Böylece taraflar yoksul, işsiz, kadın vb. olma ihtimaline karşı farklılık ilkesi ile belirli bir güvenceye sahip olur. Ancak Rawls fiziksel ve zihinsel kapasite yetersizliği olanları teorinin dışında bıraktığı için sosyal güvenceden de yoksun bırakmış olur. Bu durum Rawls'un bu grubu dezavantajlı olmadıklarını düşünmesinden değil

sosyal adalet meselesinde öncelikleri arasına girmemesinden kaynaklansa da, sosyal güvenceden yoksun bıraktığı gerçeğini değiştirmemektedir.

Bunlara ek olarak dağıtım şubesinin sermayenin geniş dağılımını sağlama politikaları, transfer şubesinin sosyal minimum politikası da sosyal güvenlik politikaları kapsamında değerlendirilebilir. Bahsi geçen hedefler doğrultusunda Rawls'un karşılıklılık ilişkisine dayanarak belirli sosyal güvenlik politikaları ile sosyal adaleti tesis etmeye çalıştığı söylenebilir.

Rawls'un Liberal Demokrasisinde Sosyal Politika

Rawls SL'de bir taraftan anayasal demokratik düzen içerisinde dinsel veya din dışı, liberal veya liberal olmayan makul doktrinler topluluğunun hür iradeyle onaylayacağı ve içinde hür iradeyle özgürce yaşayabilecekleri bir siyasal adalet anlayışı geliştirmek olduğunu belirtirken (Rawls, 2007: 24), diğer taraftan SL'nin amaçlarından birinin modern liberal demokrasinin vatandaşları için en makul temelini ne olduğunu bulmaya çalışmak olduğunu belirtir (Rawls, 2007: 32). Ona göre siyasal liberalizm liberal ve liberal olmayan doktrinlerle diğer makul kapsayıcı doktrinlerin de onaylayabileceği adil bir yapı hazırlayabilir.

Rawls liberal ideolojiyi tüm kapsayıcı unsurlarıyla değil, siyasal olarak ele almıştır. Nitekim kendisi bunu şöyle ifade eder; “...siyaset felsefesinde yer alan kendi başına duran çeşitli adalet anlayışlarının kimi liberaldir kimi değildir. Hakkaniyet olarak adalet demokratik bir rejime yönelik olarak, bu anlayış tarafından düzenlenen bir demokraside bulunan bütün makul kapsamlı doktrinlerce onaylanan liberal bir siyasal adalet anlayışı ortaya koymak olduğunu düşünüyorum. ...esas olan siyasal liberalizmin siyasal kategorisinde olduğu ve felsefeyi olduğu gibi bıraktığıdır.” (Rawls, 2007: 399-400).

O siyasal liberal anlayışının yanı sıra ekonomik liberalizme de karşı değildir. Ancak ekonomik liberalizmin siyasal liberalizme engel oluşturan unsurlarını törpülemeye çalışır. Böylece ekonomik liberalizmin aşırılıklarına müdahaleyi meşru görür ve bu aşırılıkları adalet nosyonuyla sınırlar. Ona göre;

...görünmez elin, işleri yanlış bir yola yönelteceğini ve meşru olmayan eşitsizlikleri ve adil fırsatlar üzerindeki sınırları sürdürmekte başarılı olacak oligopolistik bir birikim tarzını teşvik edeceğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla arka plan adaleti korumak üzere özel kurumlara ve bu kurumların nasıl kurulacağını gösteren özel bir adalet anlayışına ihtiyacımız vardır (Rawls, 2007: 298).

Ona göre sosyalist rejim de mülk sahipliği demokrasi de pazar ekonomisinin avantajlarını kullanır (Rawls, 2018: 302). Bu nedenle Rawls her iki sistemin de seçilebileceğini, bu seçimin ülkelerin tarihsel oluşumları, gelenekleri ve kurumları tarafından yapıldığını belirtir (Rawls, 2018: 19). Ancak diğer taraftan Rawls farklılık ilkesinin tam etkinliğini görebilmek için mülk sahibi demokrasinin daha uygun olduğunu öne sürer. Çünkü ona göre sosyalizmde üretim araçlarına ve doğal kaynaklara devlet sahip

olduğu için dağıtım büyük ölçüde kısıtlanmıştır ancak özel mülkiyet sistemi tahsisat ve dağıtım fonksiyonlarını daha esnek biçimde kullanabilir (Rawls, 2018: 304-305).

Özetle Rawls liberal demokratik bir toplumda bazı sosyalist eleştiriler ışığında adaleti tesis etmeye çalışır. Ona göre anayasal hükümetin tarih boyunca en büyük kusuru özgürlüğün adil değerini garanti edememesidir. (Rawls, 1971:198). Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler siyasal eşitsizliğe neden olmakta böylece özgürlüklerin adil değerini zayıflatmaktadır (Rawls, 1971: 199). Rawls özgürlüğün adil değerini farklılık ilkesi ve arka plan kurumları çerçevesinde oluşturulacak sosyal politikalarla sağlamaya çalışır. Ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin en az avantajlılar lehine düzenlenmesini içeren politikalar ile sosyal minimum ve veraset vergisi gibi düzenlemeler bu amaçla oluşturulmuş politikalarlardır.

Sosyal Politikaları Uygulayan Kurumlar Olarak Arka Plan Kurumları

Özgürlüğün adil değerinin herkese eşit şekilde garanti edilmesi için ekonomik ve sosyal yapının düzenlenmesi gerekir. Bu yüzden Rawls arka plan kurumları ile ekonomik ve sosyal yapıyı adil bir şekilde düzenlemeye çalışır. Tahsisat şubesi ve istikrar şubesi ekonomik verimlilik ile ilgilenir. Ancak tahsisat şubesi yoluyla toplam gelirin rekabetçi belirlenmesi ihtiyaç taleplerini ve uygun yaşam standardını yok sayar (Rawls, 2018: 307). Bu yüzden toplumsal eğilimli politikalara ihtiyaç vardır. Transfer ve dağıtım şubeleri ihtiyaç talepleri ve uygun yaşam standardı gibi sosyal eğilimleri nedeniyle sosyal politika kurumu işlevi görür.

Dağıtım şubesi; eşit özgürlüklerin adil değerinin garanti edilmesi ve fırsat eşitliğinin adil şartlarının sağlanması için mülkiyetin geniş yayılımını sağlamaya çalışır. Çünkü mülkiyetteki aşırı birikimler eşit özgürlükler ve fırsat eşitliği için risk oluşturur. Bu nedenle vergi ve miras haklarında belirli düzenlemeler yapılması gerekir (Rawls, 2018: 308). Dağıtım şubesi bunu yaparak, bir taraftan mülkiyetin geniş dağılımı ile sosyal bir denge oluşturur, diğer taraftan kamu harcamaları için finansman kaynağı oluşturmuş olur.

Rawls, mirasın hangi seviyeden sonrasının adil olmayacağı, hangi vergilendirme türünün seçileceği ve nasıl muafiyetler barındıracağı gibi konuları, adalet ilkeleriyle uyumlu olması koşuluyla dağıtım şubesine bırakmıştır. Ancak o, artan oranlı bir harcama vergisinin adil olabileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda vergilendirmede hangisi seçilirse seçilsin gerekli muafiyetleri içerebilir.

Rawls dağıtımın; farklılık ilkesi ile uyumlu olduğu sürece Gini Katsayısı ya da başka herhangi bir eşitsizliğin kıstas olarak kullanılması zorunluluğu taşımadığını belirtir (Rawls, 2007: 312). Bu durum, Rawls'un sınıflar arası ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri birbirine yakınlaştırmaktan ziyade fırsat eşitliğine engel olmayacak şekilde minimal bir düzenleme önerdiği şeklinde yorumlanabilir.

Diğer taraftan dağıtım, farklılık ilkesi ile uyumlu olarak düzenlenmezse bile yasal yollar dışında buna itiraz etmenin başka bir yolu teoride düzenlenmemiştir. Çünkü farklılık ilkesi sivil itaatsizlik için

meşru bir gerekçe değildir. Bu haliyle adaletsiz bir vergilendirme eşit özgürlükler ve fırsat eşitliğine engel olmadığı sürece yoksulların aleyhine de olsa itaatsizlik nedeni değildir. Bu durum, sosyal alandaki haksızlıklar için kolektif gücün kullanılamamasına neden olabilir.

Transfer şubesi ise toplumun en düşük gelir grubuna belirli bir geliri garantilemeye çalışır. Rawls bu geliri ‘sosyal minimum’ olarak adlandırmaktadır. Böylece herkese, özgürlüklerini tam olarak kullanmayı sağlayacak ve fırsatlara erişmede olanak sağlayacak belirli bir refah sağlanması amaçlanmıştır. Nitekim herkes özgürlüklere ve fırsatlara erişmede belirli araçlara ihtiyaç duyar. Bu açıdan sosyal minimum gereklidir. Ancak gelirdeki mutlak bir artışın, Gini Katsayısı gibi nispi değerler içermeden sosyal adalete nasıl hizmet edeceği kuşkuludur.

Diğer taraftan sosyal minimumun, farklılık ilkesinin karşılıklı kriteri gereği sadece sosyal işbirliğine girmeye gönüllü ve işbirliğinin koşullarını tanıyanlara verileceği düşünülebilir. Çünkü Rawls ekonomik ve sosyal düzenlemelerin karşılıklı ilkesine uyumlu olarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Rawls, 2007: 40). Nitekim kendisi; çalışmak yerine bütün gün Malibu’da* sörf yapanların kamusal fonlardan yararlanamayacağını belirtmiştir (Rawls, 2007: 217).

Diğer bir sorun sosyal minimumun nerede belirleneceği sorunudur. Rawls bu noktanın transfer kurumu tarafından belirleneceğini belirtir. Ancak bu nokta adalet ilkeleri ile uyumlu olmanın yanı sıra belirli bir tasarruf oranının ayrılması şartı da taşınmalıdır. Çünkü tasarruflar belirli bir toplumsal refaha erişebilmek için gereklidir. Rawls bu duruma, hangi nesilde yer aldığını bilmeyen başlangıç durumundaki taraflarla kabul edilebilir zemin oluşturmaktadır. Böylece taraflar karşılıklı ilişkisi esasıyla kendilerinden öncekilerden belirli bir toplumsal sermaye devralmışlardır ve kendilerinden sonraki nesillere de belirli bir kapital birikim ayrılmıştır (Rawls, 2003: 46). Buradaki sorun bu miktarın ne olacağıdır. Rawls bu noktanın; toplumsal servetin üretken tekniklerdeki iyileştirmeler için amortismanları kapsamaya yeterli olduğu nokta olarak belirtmekle birlikte toplumun başka büyük projeler için de tasarrufta bulunabileceğini belirtmiştir (Rawls, 2003: 46). Ancak bu kararların hükümetler tarafından verildiği göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik politikalar için sosyal politikalarından taviz verilebilmesine olanak sağlayabilir. Sosyal minimum gibi hakların sosyal adalete uygun olması için daha spesifik kriterler taşıması gerektiği düşünülebilir.

Sosyal İşbirliği Fikrinin Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi

Rawls kişilerin doğumla girilip ölümle çıkılan ve kendi kendine yeter bir işbirliği sistemi olan toplumda doğduğunu varsayar ve ona göre sosyal işbirliği fikrinin istemeyerek katılma, direnme ve iç savaş haricinde bir alternatifi yoktur (Rawls, 2007: 330).

* Rawls bunu belirli bir sosyal politikayı onaylamak anlamında söylemediğini belirtmektedir. Ancak hangi sosyal politikaya işaret ettiği konusunda fikir vermemektedir.

Rawls için sosyal işbirliği fikri hem çıkış hem varış noktasıdır. Teoride sosyal işbirliği sonucunda ortaya çıkan fayda ve yüklerin nasıl dağıtılacağı sorusuna cevap arar ve adalet ilkelerini oluşturur (Rawls, 1971: 4) bu açıdan sosyal işbirliği bir çıkış noktasıdır. Diğer taraftan Rawls, seçilen adalet ilkelerinin sosyal işbirliğinin sürdürülmesine katkı sağlamasını ister (Rawls, 1971: 115) ve *Siyasal Liberalizm*' de modern demokratik bir toplumun vatandaşlarının toplumsal işbirliğini sağlayacak en makul temelin ne olduğunu bulmaya çalışır (Rawls, 2007: 25) bu açıdan da sosyal işbirliği fikri varış noktasıdır.

Ona göre toplumun normal ve tamamen işbirliğine giren üyeleri olan kişiler adalet hissi ve iyi anlayışı kapasitesi olan kişilerdir (Rawls, 2007: 330). Buna göre bu kişiler hakkaniyetli işbirliğinin koşullarını oluşturan adalet ilkelerini anlama, uygulama ve gönüllülükle onlara göre hareket etme ve iyi anlayışı oluşturma ve rasyonel olarak takip etme kapasitesine sahiptir (Rawls, 2007: 330). Rawls eşit vatandaşlık statüsünü de bu kriterler üzerinden değerlendirir. Ona göre “hayat boyu toplumsal işbirliğine girenler ve hakkaniyetli işbirliğinin koşullarını tanıyanlar eşit vatandaşlık statüsünde değerlendirilir (Rawls, 2007: 331). Diğer taraftan Rawls işbirliğinin karşılıklılık kriteri taşıdığını belirtir (Rawls, 2007: 350). Buna göre toplumsal faydaya katkı sağlamayanlar toplumsal faydadan kazanç elde edemezler. Rawls zihinsel ve fiziksel yetersizliği olanları da sosyal işbirliğine tam ve aktif katılım kapasitesine sahip olmadığı için adaletin öncelikli konularına dâhil etmemiştir (Rawls, 1971: 83-84). Bu durumda Rawls adalet ilkelerini tanımayanları, işbirliğinin karşılıklılık fikrinde topluma fayda sağlayacak eylemde bulunmayanları ve zihinsel ve fiziksel yetersizliği olanları adaletin öncelikli konusu olarak görmez. Bunlar teoriden dışlanmış grubu oluşturur. Nitekim Cohen' e göre de Rawls “etkinlikle ilgili olmadıkları” için “üretim dışı insanları” teoriye dahil etmemiştir, bu yüzden sosyal adalet düşüncesi tam anlamıyla sosyal adalete dayanmaz (Cohen' den akt. Işıktaç, 2010: 40, Sağlam, 2007: 212).

İşbirliği hemen her toplum için arzulanabilir bir olgudur ve adil bir sistemle oluşturulmuş işbirliği toplumun istikrarı için temel oluşturur. Rawls işbirliğinin adil koşullarını tanımlayarak olması gerekenin altını çizer ve teoriyi bunun üzerine inşa eder. Ancak Rawls bunu yaparken kendisiyle çelişen ve modern sosyal politika anlayışından uzak bir tutum sergilemiştir. Sosyal birincil değerler açısından en az avantajlı grup fiziksel ve zihinsel yetersizliği olanlardır ve Rawls bu grubu dışlayarak farklılık ilkesi ile çelişmektedir. Diğer taraftan bu grup belirli sosyal içerme politikaları ile sosyal politikalar açısından tartışmasız en çok eğilim gösterilenlerdir. Rawls'un sosyal işbirliği anlayışının sınırları sosyal politikalarının alanının ve işlevinin dar kalmasına neden olmaktadır.

GÜNCEL SOSYAL POLİTİKA TARTIŞMALARINDA RAWLS

Örgütlü işçi hareketlerinden bireysel işgücü politikalarına kayış, bilinen anlamda ‘çalışma’nın ortadan kalkıp kalkmadığı ve sosyal politikaların bu duruma ilişkin aksiyonu, beraberinde temel gelir tartışmaları ve ekonomik ve sosyal düzenlemelerin ‘hak’laştırılmaması sorunu sosyal politikalarda

güncelliğini koruyan tartışmalardır. Rawls bu tür konuları ayrıntılı incelemesiz ancak siyasal ekonomiyi ele alırken bunlarla ilgili fikir edinilebilecek bazı argümanlar sunar.

Günümüz sosyal politika tartışmalarında en fazla yer kaplayan konulardan biri sosyal politikaların oluşturulmasında taraf olan sendikaların etkinliğini yitirmesidir. Bunun nedeni olarak çoğu zaman örgütlenme ve kolektif eylem özgürlüğünün engellenmesi görülür. Rawls ise örgütlenme özgürlüğünü birincil ilkede sivil ve siyasi özgürlüklerle birlikte ele alır. Bu sayede örgütlenme özgürlüğü anayasal olarak korunan adil toplumun yapı taşlarından birini oluşturur. Ancak bu özgürlüğün çalışma hayatında uygulanabilmesinin alt yapısını eksik bırakır. Bunu en başta liberal kişi anlayışıyla sınırlar. Onun teorisinde ele aldığı ve adaleti üzerine tesis ettiği kişisi rasyonel, kendi çıkarları peşinde koşan ancak diğer taraftan da makul ve hoşgörülüdür. Böylece Rawls, bencil ve rasyonel kişinin hoşgörü ve makuliyet fikriyle adil davranmasını sağlayarak adalet ilkelerine itaat edilen sürdürülebilir bir toplum tasarlamıştır. Ancak gerçek hayatta adalet sorunlarına yol açan Rawls'un öngördüğünün aksine makul ve hoşgörülü olmayan salt kendi çıkarları peşinde koşan kişilerdir. Nitekim adalet çıkar çatışmalarının olduğu yerde aranır. Bu açıdan Rawls adaleti, çıkar çatışmalarını, sürekli uyum içinde makul ve hoşgörülü birey anlayışıyla örterek çözmeye çalışmıştır. Diğer taraftan Rawls'un ekonomik ve sosyal taleplere ilişkin sivil itaatsizlik yolunu meşru görmemesi ve de örgütlenme özgürlüğünü engelleyen bir diğer unsurdur. Ekonomik ve sosyal adaletsizliklerin kaynağı olan sömürüyü; katkı kurallarının ihlal edilmesi ve fiyat sisteminin verimli işlememesi şeklinde bir piyasa kusuru olarak görür ve arka plan sistemindeki derin bir adaletsizlik olarak adlandırır (Rawls, 2018: 338). Ancak arka plandaki bu adaletsizlik; ekonomik ve sosyal yaşamın sivil itaatsizlik için meşru görülmemesi ve alternatif bir kolektif eylem önerilmemesi nedeniyle yasal prosedürlerle sınırlı kalır. Bu haliyle Rawls'un arka plan kurumlarının sosyal politikalarının; sınıf eylemlerinin yaptırım gücünden uzak, barışçıl, uzlaşmacı ve itaatkâr bir anlayışla şekillendiği söylenebilir.

Günümüzde sosyal politika tartışmalarından bir diğeri de istihdam-ücret ilişkisine indirgenen 'çalışma'nın sosyal politikaların odağından çıkıp çıkmadığıdır. Teknolojinin çalışma hayatında yoğun kullanımı ve iş ve çalışmaya ilişkin düzenlemelerle, belirli bir işsizlik ekonomik ve sosyal hayatın bir parçası olmuştur. Belirli bir işsizliği makul gören yeni ekonomik yapı "çalışma" odaklı sosyal politikalarda değişim yaşanmasını zorunlu kılmıştır. Rawls'un bu noktada radikal bir değişim öngörmediği söylenebilir. Çünkü o mevcut ekonomik yapıdaki "çalışma" anlayışındaki adaletsiz durumlarda radikal bir değişim önermeden tam istihdam idealini sürdürmektedir. Gerçekten de Rawls kapitalist anlamda 'çalışma'nın insanın özerkliği ve özgürlüğü için ne gibi etkileri olduğuna değinmeden, kişiyi, mevcut sistemdeki "çalışma" faaliyeti karşılığında 'adil ücret alıcısı' pozisyonuna indirgeyerek ekonomik ve sosyal sistemi düzenlemeye çalışmaktadır. Bu haliyle farklılık ilkesi ve transfer şubesi ile giderilmeye çalışılan dezavantajlar, kapitalist sistemin adaletsizliklerini katlanılabilir seviyeye getirmeye çalışmaktan öte bir anlam ifade edemediği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışma ekseninde şekillenen sosyal politikaların günümüz sosyal sorunları çözmede yeterli olmaması, çalışma şartına bağlı olmayan temel gelir tartışmalarını gündeme getirmiştir. Temel geliri savunanlar; yoksulluğu büyük ölçüde çözeceği, işçilerin pazarlık gücünü artıracacağı, işsizliği azaltacağı ve bireyin gerçek anlamda özgürleşeceğini savunurlarken, karşı çıkanlar kişileri pasif alıcılar haline getirerek tembelleştireceğini düşünürler. Rawls bu konuyla ilgili net bir fikir beyan etmez. Çünkü sosyal minimum fikrinin temel geliri mi ifade ettiği, asgari gelir anlamına mı geldiği konusunda teori net cevap vermez. Belirli temel ihtiyaçların karşılanması gerektiği fikri (Rawls, 2007: 202) ile belirli bir sosyal minimum seviyesinin altındakilere uygulanması asgari gelir fikrini güçlendirirken, öz-saygıyı en önemli birincil değer olarak ele alması ve teorideki eşit vatandaşlık söylemi temel gelir argümanları arasında sayılabilir. Ancak sosyal minimumu temel gelir gibi geniş bir anlayışa dâhil etmek zor gözükmektedir. Nitekim Rawls tüm vatandaşlara ihtiyaç durumuna bakılmaksızın sağlanan bir geliri savunmadığını çalışmak yerine bütün gün Malibu’da sörf yapmayı tercih edenlerin kendilerini finanse edecek bir yol bulmaları gerektiğini çünkü kamu kaynaklarından yararlanamayacaklarını (Rawls, 2007: 217) belirterek ifade etmiştir. Bu haliyle Rawls dezavantajlıları pasif alıcılar olarak ele alan bir sosyal sistem değil insanların kendi refahını güvence altına almaları için teşvik edilmelerini istediği bir sosyal sistem tasarlamaya çalışır (Croucher, Miles ve Kelly, 2012: 25). Pekala vatandaşlık geliri de; herkesin vatandaş olarak ihtiyaçlarını karşılayabileceği kadar geliri temin ettikten sonra özgür bir kararla ve üretken varlıklar olarak kişilerin ekonomik yaşama katılmalarına imkan verecek ve daha fazla gelir ve refaha sahip olabilecekleri sosyo-ekonomik sistemi oluşturabilir. Ancak Rawls’un sosyal minimumun altındakilerle sınırladığı gelir anlayışı bu fikri reddediyor gözükmektedir. Bu haliyle Rawls’un dar yorumla asgari gelir fikrine daha yakın olduğu söylenebilir.

Güncel sosyal politika sorunlarından birisi de ekonomik ve sosyal hakların insan hakları içerisinde sivil ve siyasi haklarla aynı önemde ve bağlayıcılıkta kabul edilmemesidir. Hayek, siyasi ve sivil hakların devletin müdahale etmemesini içeren haklar olduğu bu yüzden pozitif müdahale gerektiren ekonomik ve sosyal haklarla aynı düzlemde ele alınamayacağı için karşı çıkarken (Karan, 2006: 29), Kaçuradi ekonomik ve sosyal alana ilişkin düzenlemelerin “yalnızca insan türünün bir üyesi olması” sebebiyle var olan haklar olmadığı sadece belirli kişilerin ihtiyaç duyması sebebiyle ‘hak’ niteliğinin olmadığını belirtmiştir (Tepe, 2009:103).

Rawls’un adalet ilkelerinin anayasal ve yasal düzlemde bağlayıcı olması ikinci ilkeyle düzenlenen ekonomik ve sosyal hakların da ‘hak’ boyutuna işaret ettiğini gösterir. Buna göre farklılık ilkesi de yasal düzlemde bağlayıcıdır ve dağıtımın en dezavantajlıların lehine olması şartı yasal olarak savunulabilir. Ancak Rawls’un birkaç noktada ekonomik ve sosyal haklara mesafeli durduğu da söylenebilir. İlk olarak Rawls ‘ekonomik haklar’ ya da ‘sosyal haklar’ kavramına teoride yer vermemiştir. Bu kavramlar daha çok ‘fayda’ kavramıyla sınırlı kalmıştır. İkincisi, Rawls birinci ilkede yer alan sivil ve siyasi hakları, lexical sıralamayla ikinci ilkede yer alan sosyal haklara göre önclemiştir. Ancak insan hakları bir

bütündür ve her hak farklı insan onurunu temsil ettiği için aralarında bir hiyerarşiden söz edilemez (Doğan ve Çelik, 2018: 22).

Üçüncü olarak Rawls, ekonomik ve sosyal alandaki adaletsizlikler için sivil itaatsizliğe başvurulamayacağını belirtmiştir. Bu durumu Rawls, ekonomik ve sosyal alandaki adaletsizliklerin yeterince belirgin olmadığını, belirginse dahi bu konuda kamuyu ikna etmenin güç olduğu (Rawls, 1971: 327) gerekçesiyle haklılaştırır. Ancak adil bir sosyal sistem için ekonomik ve sosyal alandaki hak ihlallerine yönelik, yaptırım gücü olan araçların kullanılması önemlidir. Sonuç olarak Rawls'un ekonomik ve sosyal haklara yasal güvence sağladığı söylenebilirse de, sivil ve siyasi haklarla aynı düzlemde ele almadığı ve onlarla aynı korumayı sağlamadığı söylenebilir.

SONUÇ

Adil toplumun nasıl olması gerektiği, ulaşılabilir olup olmadığı ve sürdürülebilirliği günümüzde hala tartışılmaya devam eden sorulardır. Adaletin; siyasi, ekonomik ve ideolojik tutuma göre farklı yorumlanması adaletin görüş birliği sağlanabilen bir olgu olmamasına sebep olmuştur. Belirli hak ve özgürlükler ve bunların korunması ile ilgili hemen her görüş olumlu iken, adalet ile ilgili görüş farklılıkları büyük oranda ekonomik ve sosyal hak alanında yaşanmaktadır. Bu durum sosyal adalet gibi bir kavramın olup olmaması gerektiği, olacaksa sınırlarının ne olacağı, sosyal adalet konularının dava edilebilirliği gibi tartışma alanları yaratmıştır.

Rawls toplumsal faydanın bölüşümü ve sosyal sistemin düzenlenmesi için belirli ilkelere ihtiyaç duyulduğunu ve bu ilkelerin sosyal adalet ilkeleri olduğunu belirtmiştir. Rawls temel hak ve özgürlüklerin öncül olarak garanti altına alındığı adil bir sosyal sistem formüle etmeye çalışır. Temel hak ve özgürlükler herkese eşit ve en geniş şekilde sağlanmalıdır ancak bu adil bir toplum için yeterli değildir. Eşit vatandaşlık statüsünü garantileyecek olan siyasal özgürlüklerin adil değeridir. Bu yüzden ekonomik ve sosyal faydaların adil dağıtılması gerekir. Rawls adil dağılımı sağlayabilmek için teoride; ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin en az avantajlıların lehine ise kabul edilebilir olduğunu ifade eden farklılık ilkesine yer verir.

Rawls ekonomik ve sosyal sistemi düzenlemek üzere arka plan kurumlarını görevlendirir. Tahsisat ve istikrar şubesi ekonomik sistemi düzenlerken, transfer ve dağıtım şubeleri sosyal politikalarla ilgilenir. Bu kurumlar birbirleriyle ve adalet ilkeleri ile uyumlu şekilde işler. Böylece Rawls ekonomik sistemi adaletle sınırlandırırken; sosyal hakları da ekonomik verimlilikle sınırlar ve en çok verimlilik ile en adil dağıtımın sağlanabileceğini göstermeye çalışır.

Ancak Rawls'un karma sistem formülü teorinin kendi içinde çelişen durumların ortaya çıkmasına sebep olmanın yanı sıra gerçek hayata uyarlanması zor bir kurgu olarak kalmasına neden olabilir. Öncelikle; rasyonel, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden aynı zamanda hoşgörülü ve makul kişi, adil toplum formülü için ideal olanı tanımlasa da böyle bir kişi anlayışının gerçek hayata uyarlanması

problemleri gözükmemektedir. Kişiyeye atfedilen bu sınırlamalar özgür ve tam özerk birey anlayışıyla da çelişmektedir.

Diğer taraftan Rawls sosyal işbirliğine faydacı bir görüşle yaklaşarak sosyal politikaların sınırlı kalmasına sebep olmanın yanı sıra öz-saygı, özgür ve eşit vatandaşlık, doğuştan gelen kötü şansın tazmin edilmesi gibi değerleri ile çatışır.

Bunların yanı sıra; adaleti çatışmaların derinliklerine inmeden geçiştirici çözümlerle sağlamaya çalışması, sosyal minimumun öz-saygı ve eşit vatandaşlık anlayışından uzak olması, adaleti zorluk oluşturan grupları dışlayarak tesis etmeye yönelmesi, ekonomik ve sosyal alana ilişkin faydaları hak statüsünde ele alsa da sivil itaatsizlik nedeni görmemesi de teörinin zayıflıkları arasında değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Rawls liberalizmi sosyalist katkılarıyla meşru bir hale getirerek adil topluma ulaşabileceğini göstermeye çalışmıştır. Liberal bir görüşün günümüz kapitalist işleyişe belirli müdahalelerin olması gerektiğini kabul etmesi ve yeniden dağıtım önermesi teörünün popüleritesini artırsa da Rawls liberal ve sosyalist değerlerin birbiriyle çatışan noktalarında boşluklar bırakarak teörünün zayıf kalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda biraz liberalizm biraz sosyalizm karması adalet anlayışı, zıt ideolojilerin bir aradanlığından kaynaklı çelişkiler içermekte ve bu yüzden ortaya çıkan sınırlar sosyal politikaların kapsamını sosyal adalet için yeterli düzeye taşıyamamasına sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, Yaşar (2018). John Rawls'un İktisadi Adalet Teorisi ve Türkiye Ekonomisi. Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Avşar, Hüseyin (2006). Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls'un Adalet Teorisi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, Eda, Seydi Çelik (2018). "Sosyal Hakların Dava Edilebilirliği Üzerine Bir İnceleme", Journal of Law, 2(2), 17-36.
- Durğun, Serpil (2012). John Rawls ve Amartya Sen'in Bakış Açısından Adalet Kavramının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Durğun, Serpil (2013). "Amartya Sen: Adalet Küresel Bir Bakış", Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 6(1), 95-123.
- Işıktaç, Yasemin (2012). "Dikkat Cehalet Peçesinde Yırtık Var", HFSA: Hukuka Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi, (ed. Hayrettin Ökçesiz, Gülriz Uygur, Saim Üye), 24.Kitap, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, s. 28-45.
- Kaya, Pir Ali (2000). "Sosyal Adaletin Teorik Çerçevesi Üzerine Bir Değerlendirme" Şu Kitapta: Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan. Ankara: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını: 229-241.

- Karan Ulaş (2006). Türkiye’de Sosyal Hakların Mahkemeler Önünde İleri Sürülebilirliği ve Yüksek Yargı Organlarının Sosyal Haklara Yaklaşımı. Yüksek Lisans Tez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), İstanbul
- Kılınç, Bilâl (2013). “Kendi Kendini Açıklayan Bir Kavram: Adalet”, Şu kitapta: Ed. Muharrem Balcı. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler IV. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 29-49.
- Kocaoğlu, Mehmet (2015). John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları. Ankara: İmaj Kitabevi.
- Koray, Meryem (2007). “Sosyal Politikanın Anlam ve İşlevini Tartışmak...”, Çalışma ve Toplum, 15, 19-56.
- Oral, İlhan, Yener Şişman (2014). Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri
- Özkök, Gülriz (1999). John Rawls’un Adalet Görüşü Bakımından Devlet Problemi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rawls, John (1971). A Theory of Justice. A.B.D.: Harvard University Press.
- Rawls, John. (2003). “Bölüşürücü Adalet”, (çev. Vural Fuat Savaş), Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, İstanbul, İstanbul Barosu Yayını, 19-53.
- Rawls, John (2007). Siyasal Liberalizm (Mehmet Fevzi Bilgin). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, John (2018). Bir Adalet Teorisi (çev: Vedat Ahsen Coşar). Ankara: Phoenix Yayınevi
- Seymen Çakar Ayşen (11-12 Ekim 2013), “Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru”, Umut Vakfı Araştırma Merkezi, 3. Hukukun Gençleri Sempozyumu, Antalya.
- Sağlam, Rabia (2007). “Liberal Adaletin İki Farklı Görünümü: John Rawls ve Robert Nozick”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11 (1-2), 181-217.
- Sunal, Onur (2011). “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme.”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 66(3), 283-305.
- Şenkal, Abdulkadir (2007). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, İstanbul: Alfa Yayınları
- Tepe, Harun (2009). “Sosyal Haklar ve İnsan Hakları: Sosyal ve Ekonomik Haklar Olmadan İnsan Hakları Korunabilir Mi?”, (ed. Nergis Mütevellioğlu), I. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara, 97-104.
- Yıldırım, Filiz (2011). Üniversite Gençliği “Sosyal Adalet”ten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkeleri Bağlamında Bir Eğilim Belirleme Araştırması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.